

- 18 Міненко Т., о. Православна Церква в Україні під час Другої світової війни 1939-1945 (Волинський період) / Т. Міненко. – Вінніпег; Львів : Логос, 2000. – Т.1. – С. 63.
- 19 Держархів Рівненської області. – Ф.33. – Оп.4. – Спр. 25. – Арк. 14.
- 20 Держархів Волинської області (далі – ДАВО). – Ф.46. – Оп.9. – Спр. 699. – Арк. 91-92.
- 21 ДАВО – Ф.46. – Оп.9. – Спр. 699. – Арк. 119.
- 22 Річинський, А. Сучасний стан церковно-релігійного життя української людності в Польщі. Доклад, виголошений на українському православно-церковному з'їзді в Луцьку, 5-6 червня 1927 року / А. Річинський. – Варшава: б.в., 1927. – С.1.
- 23 Власовський, І. Нарис історії Української Православної Церкви: В 4-х т. / І. Власовський. – Нью-Йорк, 1998. – Т.4. – Ч.2. – С.48.
- 24 До історії Луцького церковного з'їзду // Духовний сіяч. – Ч.31-32. – 1927. – С. 19-21.

Summary

Oksana Alyoshina

The course of ukrainization of the Orthodox Church in Volyn in 1920th

The course of the process of Ukrainization of the Orthodox Church in Volyn region is analyzed. The leading role of Arsen Richynsky who took the most active part in the Ukrainization of the religious and church life in the early 20's of the 20th century is defined. The basic steps of the public figure directed on activation of the church movement are highlighted.

Keys words: ukrainization, Orthodox Church, Arsen Richynsky, ukrainian public

Ірина Преловська

Документальні джерела для дослідження персонального складу діячів УАПЦ (1921–1930) – УПЦ (1930–1939)

Досліджено архівні та опубліковані у документальних збірниках джерела, які містять інформацію про діячів Української автокефальної православної церкви (1921–1930) – Української православної церкви (1930–1939). Головну увагу звернуто на проблеми класифікації джерел, виявлення їхнього інформаційного потенціалу, визначення цінності для подальших історичних досліджень.

Ключові слова: документальні джерела, церковні діячі, джерелознавство, інформаційний потенціал, Українська автокефальна православна церква (1921–1930), Українська православна церква (1930–1939), персональний склад

Проблема з'ясування кількісного складу та біографічних відомостей представників УАПЦ (1921–1930) та її наступниці УПЦ (1930–1934) залишається не-

вирішеною, попри великий доробок учених в Україні та в українській діаспорі у тій частині, яка стосується виявлення точних біографічних даних, застосованих репресивних заходів, обставин, місця й часу смерті митрополитів, єпископів, священників та мирян цієї Церкви. На сьогодні вже з'явилися дослідження та публікації, які дозволяють наблизитися до більш точного розуміння цієї проблеми завдяки оприлюдненим життєписам, спогадам, щоденникам тощо.

Інститутом української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України (ІУАД) було здійснено цілу низку видань з цієї тематики як збірників документів і матеріалів, так і окремих публікацій. Вийшли друком документи і матеріали Першого Всеукраїнського православного церковного собору УАПЦ 14–30 жовтня 1921 р.¹ та Другого Всеукраїнського православного церковного Собору УАПЦ 17–30 жовтня 1927 р.², де були оприлюднені списки делегатів і гостей цих зібрань. У виданнях Інституту та різних наукових часописах світ побачили також деякі документи та розвідки, присвячені аналізу джерел з історії УАПЦ міжвоєнного періоду, що збереглися у вітчизняних архівах³.

Окремою темою джерелознавчих студій стало вивчення соборних документів УАПЦ 1921–1930 рр.⁴, зокрема матеріалів «надзвичайних» соборів 1930 р. Поки що віднайдено навколособорові матеріали, але досі не встановлено, хто були ті 40 священників та кілька єпископів на чолі з митрополитом УАПЦ Миколаєм Борецьким, які підписали акт про «самоліквідацію» Церкви 28 січня 1930 р.

Листування вищого духовенства УАПЦ міжвоєнної доби не збереглося, проте було виявлено й оприлюднено епістолярну спадщину деяких тогочасних політичних, громадських та церковних діячів, котрі мали вплив на автокефальні змагання в Україні⁵.

Після розширення доступу для науковці до фондів Галузевого державного архіву Служби безпеки України (ГДА СБУ) з'явилися цілі напрями джерелознавчих досліджень, пов'язані з висвітленням різних аспектів розвитку політичних репресій в Україні 1920–1930-х рр., напрацюванням методології та методики роботи з архівно-кримінальними справами представників УАПЦ з метою уточнення персонального складу цієї Церкви⁶.

Осібним напрямом стали біографічні студії та публікації життєписів репресованих діячів УАПЦ зазначеного періоду, в т. ч. митрополита УАПЦ Василя Липківського⁷, братів Володимира й Миколи Чехівських⁸ та ін.⁹ ІУАД спільно з ГДА СБУ було видано збірники документів, що містять відомості про діячів УАПЦ¹⁰.

Аналіз документальних джерел з історії УАПЦ (УПЦ) у 1921–1939 рр. є актуальним з декількох причин, зокрема існує величезна потреба в об'єктивній інформації про персональний склад діячів УАПЦ, який і досі неможливо повністю виявити через режим надзвичайної секретності. Це також стало стиму-

лом для археографічних студій і взагалі появи різноманітних публікацій щодо окремих персоналій.

Дослідження оригінальних джерел дає змогу ввести в науковий обіг нові біографічні дані церковних діячів, що свідомо замовчувалися в ідеологічних та політичних міркувань. Така інформація суттєво змінює наші уявлення про хід тогочасних подій, дозволяє переглянути вже усталені засади й оцінки, створити цілісну історичну картину шляхом реконструкції життєписів на базі архівних документів тощо.

Загалом джерела з історії Православної церкви поділяються за видами, походженням (церковні й нецерковні) та змістом (рівнем інформативності й репрезентативності).¹¹ Велике значення в оцінці джерел має їхнє конфесійне походження.

За рівнем інформативності й об'єктивності відображення історичних реалій, світоглядних настанов, соціальних і майнових відносин актові джерела вважаються найбільш вартісними. Саме вони й становлять основний пласт виявлених документів. Соборні діяння УАПЦ (УПЦ), як різновид актових джерел, містять матеріали церковних соборів цієї Церкви – всі наявні варіанти стенограм засідань, протоколи засідань соборних комісій, тексти доповідей делегатів, списки учасників та ін. У них знаходимо відомості про персональний склад, час і місце проведення цих церковних з'їзтів, основні проблеми, хід дискусій, ухвалені рішення. Соборні діяння фіксують також співвідношення духовного та світського елементів у церковній організації.

До цього виду документів можна віднести і протоколи, постанови та списки учасників Великих Микільських і Покрівських зборів ВПЦР, які за своєю значущістю майже дорівнювали церковним соборам УАПЦ, а їхні рішення мали обов'язкову силу для всієї Церкви.

Епістолярні джерела досить широко представлені серед документів канцелярії УАПЦ, оскільки керівництво ВПЦР в особі М. Н. Мороза, митрополита УАПЦ Василя Липківського, архієпископа Нестора Шараївського та інших діячів вело інтенсивне листування з різними організаціями, установами, церковними осередками, приватними особами, урядовими колами. Ця офіційна, напівофіційна та приватна кореспонденція, яка є одним з найбільш інформативних джерел для вивчення тіньової політики, боротьби різних течій всередині УАПЦ, слугує також підставою для характеристики авторів листів та їхніх адресатів, допомагає уточнити імена учасників подій, мотиви тих чи інших діянь тощо.

Абсолютна більшість епістолярних документів УАПЦ досі не опублікована. Оприлюднено тільки супровідну кореспонденцію до видання соборних матеріалів Церкви. Із розгортанням політичних репресій проти діячів УАПЦ (УПЦ)

було знищено, або досі не розсекречено, цілий масив епістолярію. У протоколах обшуку під час арешту дуже часто зазначалось, що при обшуці було вилучено «переписку різною», або просто вказувалося, що серед вилучених матеріалів було листування (без опису).

При дослідженні архівно-кримінальних справ засуджених діячів УАПЦ, які стали доступними для огляду і ознайомлення з початком 1990-их рр. і нині зберігаються у ГДА СБУ та Центральному державному архіві громадських об'єднань України (ЦДАГО), практично ніякого листування виявлено не було. Тільки в деяких архівно-кримінальних справах збереглась невелика кількість листів церковних діячів, які, очевидно, були вилучено під час обшуків в якості «вещдоков».

Епістолярні документи були частково оприлюднені за кордоном з тих матеріалів, які були вивезені з України наприкінці Другої світової війни і виявилися доступними для дослідження в Україні тільки з надходженням цих видань з діаспори на початку 1990-их рр.¹²

Корпус нарративних джерел УАПЦ 1921 р. дуже бідний на інформацію щодо персонального складу цієї Церкви. Деякі відомості про це можна дізнатися, зокрема, з історичної записки протодіякона УАПЦ, голови ВПЦР у 1924–1927 рр. Василя Потієнка¹³, «Історії Української Церкви» митрополита УАПЦ Василя Липківського, в яких подано описи подій, факти з автобіографій тощо¹⁴. Важливе значення для з'ясування особового складу українізованих парафій на Чернігівщині, Ніжинщині, Переяславщині, Кременчуччині, Борзенщині та ін. мають рукописні нариси історії парафій УАПЦ 1921–1926 рр.¹⁵

Матеріали з архівного фонду № 3984 Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України (ЦДАВО) під назвою «Українська Автокефальна Православна Церква. Відділ керівничий» є найповнішим зібранням документів канцелярії ВПЦР практично за весь час діяльності УАПЦ. Щоправда, хронологічні межі фонду охоплюють період з 1918 р. до 1929 р., а це означає, що проміжок часу до 1939 р. треба вивчати за іншими джерелами.

Фонд № 3984 ЦДАВО налічує 2 903 одиниць зберігання. Його матеріали документально відтворюють хід змагань за автокефалію Української церкви 1918–1921 рр. та майже весь період діяльності цієї Церкви до т. зв. її «само-розпуску». Дані про представників УАПЦ знаходимо в описах № 1-4, але найбільше їх в описі № 2, де зібрано особові справи діячів УАПЦ.

Опис № 2 згаданого фонду має заголовок «Украинская автокефальная православная церковь г. Киев» і підзаголовок «Личные дела духовенства. 1922–1929 гг.». В анотації вказано, що хронологічно матеріали опису стосують-

ся 1922–1929 рр., проте після додаткового внесення там опинились і особові справи священнослужителів УАПЦ, датовані 1921 роком.

З поки що нез'ясованих причин відсутні особові справи членів ВПЦР та єпископів УАПЦ. Можливо, це пов'язано з підготовкою та проведенням процесу «Спілки визволення України» у 1929–1930 рр. і подальшими політичними репресіями проти церковних діячів. Причини і сам процес вилучення справ можуть стати предметом окремого дослідження, за умови, що буде продовжено розсекречення інформації про формування і наповнення відповідних архівних фондів.

На сьогодні найбільше відомостей про цих осіб акумульовано в українських діаспорних виданнях. Свідчення про репресії 1920–1930-х рр. виходили друком у повоєнну добу, коли були живі свідки й учасники тих подій. Слід відзначити збірник документів і матеріалів християнського самвидаву України, що побачив світ з благословення митрополита Мстислава (Скрипника) в Канаді, завдяки Українському видавництву «Смолоскип» ім. В. Симоненка та Видавничому фонду Комітету побудови пам'ятника митрополиту Василеві Липківському¹⁶.

Емігрантами з України після Другої світової війни було вивезено особові матеріали про репресованих діячів УАПЦ міжвоєнного періоду. Згодом вони поповнювалися повідомленнями з УРСР про утиски православних вірян, заслання та репресії, руйнування святинь. Через труднощі отримання необхідної інформації у США та Канаді, а також високий рівень засекреченості документів у СРСР, дані про частину ієрархів, священників та вірних УАПЦ є неповними¹⁷.

ЦДАГО України також містить документи партійних органів, що відображають державно-церковну політику в УСРР, та передані з ГДА СБУ архівні матеріали щодо репресованих, у т. ч. архівно-кримінальні справи діячів УАПЦ (УПЦ) за різні роки. Роботу з ними, однак, у методичному плані ускладнює те, що довідкові картки розташовані за алфавітом і не фіксують ніяких відомостей, крім прізвища, імені й по батькові та дати народження.

У рамках реалізації програми «Реабілітовані історією» в ГДА СБУ було розпочато великий проект, що передбачав низку науково-документальних публікацій, в яких досліджується природа радянського тоталітаризму та увічнюється пам'ять жертв політичних репресій. «Великий терор» в Україні 1937–1938 рр., незважаючи на документальні втрати, залишив по собі багато свідчень щодо персонального складу УАПЦ.

Вивчення та видання архівних документів ГДА СБ України, які є найбільшим і найповнішим зібранням оригінальних матеріалів щодо втілення карними органами влади реальних, а не декларованих засад радянського законодавства

про церкву, покликана заповнити чергову лакуну у справі дослідження людських втрат під час розгортання політичних репресій в УСРР у 1920–1930-их рр. Ці документи дають можливість підтвердити біографічні дані репресованих діячів УАПЦ, перевірити наведену у спогадах інформацію, з'ясувати склад учасників подій, порівняти тексти планів та настанов таємних відділів ДПУ УСРР з іншими документами.

Архівно-кримінальні справи на репресованих діячів УАПЦ дозволяють зрозуміти механіку дії відкритого і таємного застосування норм радянського законодавства щодо церкви. Завдяки проведеним джерелознавчим дослідженням можна твердити, що велась постійна планомірна діяльність таємних відділів ДПУ у церковному середовищі, яка була спрямована на вербування секретних співробітників, інформаторів, взагалі виконавців інструкцій ДПУ УСРР, які регулярно розсилались по регіональним відділам цього відомства.

У ГДА СБУ зберігаються архівно-кримінальні справи, свого часу відкриті на ієрархів, священно- і церковнодіячів УАПЦ та інших осіб, причетних до її діяльності в 1920–1930-ті рр. Архівно-кримінальні справи, навіть при тому обсязі документів, що збереглись, дозволяють зрозуміти механіку відкритого і таємного застосування норм радянського законодавства щодо церкви, а також є доволі об'єктивним джерелом інформації щодо персонального складу УАПЦ.

Частково біографічні відомості про діячів УАПЦ вміщено в якості додатку у виданні документів і матеріалів Другого Всеукраїнського Собору УАПЦ 17–30 жовтня 1927 р., та у спецвипуску науково-документального видання «З архівів ВУЧК–ГПУ–НКВД–КГБ»¹⁸. В обох виданнях було використано інформації з діаспорних документальних та періодичних видань, документів і матеріалів з інших архівів, а також доповнено біографічні відомості про діячів УАПЦ з матеріалів виявлених архівно-кримінальних справ ГДА СБУ.

Важливим джерелом для вивчення біографій митрополитів, архієреїв, священно- і церковнослужителів та активістів релігійних громад УАПЦ (УПЦ) є архівно-кримінальні справи, які зберігаються у фонді № 6 «Кримінальні справи на реабілітованих осіб» ГДА СБУ. Там збереглися архівно-кримінальні справи Миколи Борецького, Василя Липківського, братів Чехівських – Володимира і Миколая тощо.

Ці та інші справи були передані до ЦДАГО України згідно з Указом Президії Верховної Ради України від 9 вересня 1991 р. «Про передачу архівних документів Комітету державної безпеки України до державних архівів республіки». Впродовж 1990-их рр. з ГДА СБУ до ЦДАГО України було передано сотні архівно-кримінальних справ реабілітованих жертв сталін-

ських репресій, але частина цих справ досі зберігається у фондах ГДА СБУ. Дослідження цих справ репресованих діячів УАПЦ дає змогу розширити коло досі маловідомих персоналій, з'ясувати обставини останніх років діяльності церковних діячів.

Короткий опис архіву Української православної церкви у США склав С. І. Білокін¹⁹. Вивчення архівних фондів у Саут-Бавнд-Бруці (Н. Дж., США), зокрема матеріалів Архіву Православного УПЦ в США, дозволило б значно розширити дослідження джерел УАПЦ 1920–1930-их рр. і тому ця справа чекає на свого дослідника. Але в цілому абсолютна більшість документів, які зберігаються в закордонних архівах, стосується діяльності УАПЦ формації 1941 р. на чолі з митрополитом Полікарпом (Сікорським) і дуже мало стосується документів УАПЦ 1921 р. на чолі з митрополитом Василем Липківським.

Таким чином джерельна база дослідження, яка сформувалась впродовж тривалого періоду як в Україні так і за її межами, дає можливість повно і всебічно дослідити виявлені документальні джерела щодо персонального складу УАПЦ 1921 р., здійснити їх класифікацію і систематизацію, визначити стан збереженості джерел з історії УАПЦ міжвоєнного періоду і утворити загальний перелік персонального складу цієї церкви з об'єктивними даними.

- 1 Перший Всеукраїнський Православний Церковний Собор УАПЦ 14–30 жовтня 1921 р. Документи і матеріали / Упорядники Г. М. Михайличенко, Л. Б. Пилявець, І. М. Преловська. – К.; Львів, 1999. – 560 с.
- 2 Другий Всеукраїнський Православний Церковний Собор УАПЦ 17–30 жовтня 1927 р. Документи і матеріали / Упорядники С. І. Білокін, І. М. Преловська, І. М. Старовойтенко. – К.: Оранта, 2007. – 698 с. [Серія «Джерела з історії Церкви в Україні», кн. 2].
- 3 Преловська І. До питання про вивчення джерел з історії Української Церкви нової і новітньої доби // Актуальні проблеми сучасного джерелознавства. Матеріали українсько-російського наукового семінару. – Київ; Санкт-Петербург, 1999. – С. 87-90; її ж. Дослідження джерел з історії Української автокефальної православної церкви 1920-1930-х рр.: досягнення і перспективи // Український Археографічний Щорічник. – К., 2006. – Вип. 10/11. – С. 51-72; її ж. До проблеми дослідження архівних матеріалів з історії УАПЦ 1920-1930 рр. // Студії з архівної справи та документознавства. – К.: Вид. УДНДІАСД, 2002. – Т. 8. – С. 256-260; її ж. Джерела з історії Української Автокефальної Православної Церкви (1921–1930) – Української Православної Церкви (1930–1939). Монографія. – К.: Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України, 2013. – 696 с. та ін.
- 4 Преловська І. Джерела з історії Першого Всеукраїнського Православного Церковного Собору 14-30 жовтня 1921 р. // Студії з архівної справи та документознавства. – К.: Вид. УДНДІАСД, 2001. – Т. 7. – С. 71-77; її ж. Нововиявлені архівні документи з історії I Всеукраїнського Православного Церковного Собору УАПЦ 14-30 жовтня 1921 року // Студії з архівної справи та документознавства. – К.: Вид. УДНДІАСД,

2004. – Т. 11. – С. 212-218; її ж. Документальні матеріали з історії соборної діяльності Української автокефальної православної церкви (УАПЦ) (1921-1930) – Української православної церкви (УПЦ) (1930-1937): спроба джерелознавчого аналізу // Український Археографічний Щорічник. – Український археографічний збірник. – Т. 16/17. Нова серія. Вип. 13/14. – К.: Український письменник, 2009. – С. 127-158; її ж. Джерела з історії соборної діяльності Української автокефальної православної церкви (УАПЦ) (1921-1930) – Української православної церкви (УПЦ) (1930-1937) // Богословський вісник. Зб. наук. праць. – Чернівці: Чернівецький нац. Університет, 2010. – С. 191-234
- 5 Епістолярна спадщина Івана Огієнка (1907-1968) / Упоряд. Ляхощкий В., Московченко Н., Преловська І. – К.: УДНДІАСД, 2001. Серія «Пам'ятки» – Т. 2. – 477 с.; Листи від громадських діячів, представників української науки, культури і церкви до Івана Огієнка (митрополита Іларіона) 1910-1969) / Упор.: І. Преловська та ін. – К.: Вид. імені Олени Теліги, 2011. – 744 с.
- 6 Преловська І. Огляд джерел з репресивної політики радянської влади проти Української автокефальної православної церкви 1920-1930-х рр. // Історія релігій в Україні. Науковий щорічник. Праці XV-ї міжнар. наук. конф., м. Львів, 16-18 травня 2005 р. – Львів: Логос, 2005. – Т. 1. – С. 491-496; її ж. Комітети вшанування пам'яті Симона Петлюри в Україні та за кордоном // Творча спадщина Симона Петлюри в контексті сучасного державотворення. М-ли Всеукр. наук. конф., присвяч. 125-річчю від дня народження Голови Директорії та Головного Отамана військ УНР Симона Петлюри. Київ, 20 травня 2004 р. – К.: Українська Видавнича Спілка, 2005. – С. 208-224; її ж. Процес ліквідації Української автокефальної православної церкви (УАПЦ) (1921-1930) – Української православної церкви (УПЦ) (1930-1937): спроба джерелознавчого аналізу // Держава і церква в Україні за радянської доби: Зб. наук. статей за матеріалами II-ої Всеукр. наук. конф., м. Полтава, 18-19 жовтня 2007 р. – Полтава: АСМІ, 2008. – С. 111-120; її ж. Архівно-слідчі справи як джерело для вивчення політики влади проти УАПЦ (УПЦ) у 1920-1930 рр. // Болховітинський Щорічник 2009 / Відп. ред. К. Крайній; наук. ред. В. Ластовський. – К.: НКПІКЗ, 2010. – С. 145-161 та ін.
- 7 Преловська І. Усунення митрополита Василя Липківського від церковного служіння: передумови і наслідки // Служіння і спадщина Митрополита Василя Липківського: м-ли Всеукр. наук. конф. К., 17 листопада 2007 р. – К., 2008. – С. 81-114.
- 8 Преловська І. Доля Благовісника // Старожитності. – К., 1995. – Ч. 5-6 (72-73). – С. 24-25; її ж. Діяльність В.М. Чехівського, Благовісника УАПЦ, як богослова по обгрунтуванню канонічності УАПЦ (біографічний нарис і огляд праць) // Наук. записки. Зб. праць молодих вчених Інституту української археології та джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАН України. – К., 1996. – Т. 2. – С. 295-321; її ж. Слідчі справи братів Чехівських як нове джерело до вивчення біографій репресованих діячів УАПЦ (1921-1930 рр.) // З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. Науковий і документальний журнал. – К.: Сфера, 2003. – № 1(20). – С. 258-277.
- 9 Преловська І. Методика досліджень біографій діячів УАПЦ 1920-1930-х рр. у контексті едиційної археології // Наукові праці НБУ ім. В.І. Вернадського. – К., 2006. – Вип. 16. – С. 521–530; її ж. Юрій Красицький – дослідник сакрального мистецтва (20-ті роки XX століття) // Могилянські читання. Зб. наук. праць. М-ли XIII Міжнародних Могилянських читань «Музейники XX – дослідники української сакральної культури», Києво-Печерський держ. заповідник, м. Київ, 7-8 грудня 2007 р. – К.,

2007. – Ч. 1. – С. 102-110; її ж. Матеріали архівно-слідчої справи митрополита УАПЦ Миколая Борецького про останні богослужіння в Києво-Михайлівському Золотоверхому соборі 1929-1930 рр. // Київ і Кияни. М-ли щорічної наук.-практ. конф. 36-к тез та доповідей, м. Київ, 18 грудня 2008. – К., 2008. – Вип.8. – С. 115-120; її ж. П.О. Ємець (1876-1958-?) – беззмінний доглядач Софії Київської // Софійські читання. М-ли IV міжнар. наук.-практич. конф. «Пам'ятки Національного заповідника “Софія Київська”»: культурний діалог поколінь», присвячених 990-річчю першої літописної згадки про Софію Київську (1017-2007). Нац. заповідник «Софія Київська», м. Київ, 25-26 жовтня 2007 р. – К., 2009. – С.304-319; її ж. Переслідування та ліквідація УАПЦ (УПЦ) (1921-1938 рр.): огляд архівно-слідчих справ ГДА СБ України та ЦДАГО України // 3 архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. Науковий і документальний журнал. – К.; Х.: Права людини, 2009. – № 1 (32). – С. 26-48; її ж. Сталінські репресії проти діячів Української держави діячів Української автокефальної православної церкви (УАПЦ) (1921-1930) – Української православної церкви (УПЦ) (1930-1937): на матеріалах архівно-кримінальних справ ГДА СБУ та ЦДАГО України // Розбудова держави. – 2011. – № 1(169) – С. 98-111.
- 10 Репресована УАПЦ. Політичні репресії проти священників Української автокефальної православної церкви (1919-1938). За документами Галузевого Державного архіву Служби безпеки України // 3 архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ / Упорядники: І. Бухарева, С. Кокін, І. Преловська, Г. Смирнов. – К., 2005. – № 1 / 2 (24/25). – Ч. 1. – 344 с.; Репресована УАПЦ. Політичні репресії проти священників Української автокефальної православної церкви (1919-1938). За документами Галузевого Державного архіву Служби безпеки України // 3 архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ / Упорядники: І. Бухарева, С. Кокін, І. Преловська, Г. Смирнов. – К., 2006. – № 1 / 2 (26/27). – Ч. 2. – 335 с.; Бухарева І.В., Даниленко В.М., Окіпнюк В.М., Преловська І.М. Репресовані діячі Української Автокефальної Православної Церкви (1921–1939): біографічний довідник. – К.: Смолоскип, 2011. – 184 с., іл.
 - 11 Ігнатуша О. Документи державних архівів України з історії Української Автокефальної Православної Церкви (1917-1930 рр.) // Архіви України. – 1994. – № 1-6. – С. 44-56.
 - 12 Мартирологія Українських Церков: В 4-х т. – Т. I. Українська православна церква. Документи, матеріали, християнський самвидав України. – Балтимор, Торонто: Українське Видавництво «Смолоскип» ім. В. Симоненка, 1987. – С. 503-528; Митрополит Василь Липківський. Листи (1933–1937). – Торонто: Вид. Українського Православного Братства ім. Митрополита Василя Липківського, З.Д.А. – 1980. – 167 с.
 - 13 Потієнко В. Відновлення ієрархії Української Автокефальної Православної Церкви. – Новий Ульм, (Німеччина): Вид. Вищого Церковного Управління Української Автокефальної Православної церкви, 1971. – 68 с.
 - 14 Митрополит Василь Липківський. Історія Української Православної Церкви. Розділ VII: Відродження Української Церкви. – Вінніпег: Вид. накладом фундації Івана Грищука, 1961. – 181 с.
 - 15 «В Українській церкві велика була духовна сила...» Становлення Української автокефальної православної церкви в описах самовидців та учасників церковно-визвольного руху на Сіверщині та в Середньому Подніпров'ї. 1917–1925 рр. / Упорядник, автор вступної статті А.Л.Зінченко; археографічна підготовка

- документів та археограф. Передмова, покажчики І.М. Преловської. – Ніжин, 2012. – 352 стор., іл.
- 16 Мартирологія Українських Церков: У 4-х т. – Т. I. Українська православна церква. Документи, матеріали, християнський самвидав України. – Балтимор, Торонто: Українське в-во «Смолоскіп» ім. В. Симоненка, 1987. – 1207 с.
- 17 Стан і втрати УАПЦ та інших Православних церков на землях України. Реєстри. Статистика. 1913–1986 рр. // Мартирологія... – Т. I. – С. 895–990.
- 18 Репресована УАПЦ. Політичні репресії проти священників Української автокефальної православної церкви (1919–1938)... – Ч. 2 // З архівів ВУЧК–ГПУ–НКВД–КГБ. – К., 2006. – № 1/2 (26/27) – С. 311–328.
- 19 Білокінь С.І. Архів Православного осередку Української православної церкви (УПЦ) у США в Банд-Бруку // Українська архівна енциклопедія. А–Г. Робочий зошит. – К.: Держкомархів України, 2006. – С. 57-60.

Summary

Iryna Prelovska

Documentary sources for researching the membership of figures

УАОС (1921–1930) – УОС (1930–1939)

This article is dedicated to the review of discovered in archives and published in collections of documentary sources that contain information about the figures of the Ukrainian Autocephalous Orthodox Church (1921–1930) – Ukrainian Orthodox Church (1930–1939). The main attention is paid to the problem of source classification of sources, discovering their information potential, determination of value for future historical research.

Keywords: documentary sources, religious figures, source, information potential, Ukrainian Autocephalous Orthodox Church (1921–1930), the Ukrainian Orthodox Church (1930–1939), membership

Ірина Передерій

Релігійний чинник у процесі державотворення: еволюція візії В'ячеслава Липинського

Висвітлено еволюцію поглядів В. Липинського на місце й роль релігійно-церковної сфери у державному будівництві. Доведено, що в дореволюційний період учений відокремлював державно-політичне життя від церковної царини, натомість в еміграційну добу свого життя відводив важливу роль релігії та Церкві у процесі успішного українського державотворення.

Ключові слова: В. Липинський, Церква, релігія, державне будівництво

В історії української нації чимало постатей, які за своїм духовним потенціалом набагато випередили час. Серед них постать В'ячеслава (Вацлава) Кази-